

Ověřování pravosti celistvostí a razítkovaných známek

Už řadu let, v podstatě od ustavení nové Komise znalců SČF v roce 2004, probíhá mezi jejími členy diskuze na téma ověřování pravosti celistvostí, jemuž naši předchůdci nevěnovali tolik pozornosti, kolik by si zasloužilo. Samozřejmě není možné ze dne na den napravit, co bylo mnoho desítek let zanedbáváno. Věřím však, že se ubíráme správným směrem, a za důležité považuji, že se do snah o zlepšení vedle znalců (např. H. Trnka a J. Weissenstein v květnovém čísle) zapojují i „obyčejní“ sběratelé.

FRANTIŠEK BENES

Důvody, proč se naši předchůdci nevěnovali systematictěji otázce pravosti celistvostí (a otisků razítek na známkách), můžeme dnes už jenom odhadovat. Je možné, že to někteří považovali za příliš složité (jak uvádí H. Trnka), současně však není vyloučeno, že jiní se tomuto tématu věnovali, ale své poznatky dostatečně nepublikovali.

Jistě i skutečnost, že na celistvostech sběratelé tradičně za hlavní považovali samotné známky, zatímco poštovně-historické souvislosti nebyly doceňovány (či dokonce vůbec brány v úvahu), způsobila, že znalci běžně ověřovali právě jen pravost nalepených známek jako takových, zatímco k dobovosti celistvostí, otázce, zda prošla poštovním provozem (či dokonce k její pravosti) se často nevyjádřili. Vidíme to běžně na dopisech z prvních let po vzniku RČS, na nichž jsou nalepeny právě drahé známky (emisí Hradčany, PČ 1919, Letecké 1920, SO 1920, Skautské, Vojenské, Revoluční a dalších) ve zcela neodpovídajících frankaturách, u nichž jsou otištěny znalecké značky, i když samotné „dopisy“ byly zjevně zhotoveny z ochoty, dodatečně, nebo jsou na nich dokonce otištěna padělaná razítka.

Změna v přístupu znalců nastala v důsledku změny trendů ve filatelii, kdy se začal klást větší důraz na poštovně historické hledisko a celistvosti se staly běžnou – a dokonce nutnou – součástí soutěžních exponátů. To samozřejmě přineslo vzrůst zájmu o ně, a tím i vzrůst jejich ceny. Ta už nepředstavovala hodnotu jako razítkovaná známka „plus něco málo k tomu“ (v podstatě jako „lepší výstřižek“), ale byla najednou v řadě případů vyšší i řádově. Pak už samozřejmě nestačilo konstatování o pravosti známek, bylo nutné podrobit zkoumání i samotné celistvosti. To všechno v situaci, kdy už bylo velké množství výrobků z ochoty a částečných (či dokonce úplných) padělků ověřeno „jako pravé“ – byť se tento výrok vztahoval jen na samotné známky.¹⁾

Naši znalci na tyto nové trendy a požadavky reagovali spíše pomalu, jistě i proto, že by leckdy museli přehodnotit vlastní předchozí výroky nebo závěry svých předchůdců. A tak vlastně až v poslední době u nás nastává situace, kdy se budeme muset vypořádat s tímto dědictvím a sběratelům pomoci rozpoznat, co je pravé a dobové, a co nikoli. Tuto etapu mají například v Německu už za sebou a co krok před námi jsou i v otázce zkoumání pravosti a dobovosti otisků razítek na smytých známkách. Naše určité zpoždění v tomto směru však pro nás může být i výhodou – můžeme se z jejich závěrů poučit.

Proč vznikaly (a vznikají) „celistvosti“ jako výrobky z ochoty či částečné nebo úplné padělky je jasné – tímto způsobem má dojít ke zvýšení ceny k tomu využitých známek. Přinesl to už zmíněný vzrůst zájmu o celistvosti, před tím snaha zhotovit razítkované známky v atraktivní úpravě či uplatnit známky různě poškozené (bez lepu, s vadou lepu, zezadu ztenčené, zlomené, natržené apod.).

U samotných „smytých“ známek pak orazítkování mělo zakrýt skutečnost, že jsou bez lepu, po nálepce, někdy i zbavené rezových skvrn apod. Samozřejmě se tak dělo u známek, jejichž katalogová cena jako upotřebených byla vyšší než u neupotřebených bez lepu, s nálepkou, nebo dokonce i než známek svěžích. (Nesmíme zapomínat, že razítkované známky se až do čtyřicátých let sbíraly nesrovnatelně více než dnes, čemuž odpovídaly i jejich ceny, o jejichž výši si už můžeme nechat jenom zdát – byla mnohonásobná.)

Typickým příkladem jsou známky protektorátní, zejména první přetisková série, u dalších emisí varianty s kupony, spojky, desková čísla, Terezín apod., které se často jako neupotřebené dochovaly slepené, s nálepkou či s různě poškozeným lepem, a tímto způsobem se padělatelé snažili o jejich zhodnocení. V některých případech dokonce použili známky nepoškozené, protože jako razítkované měly větší cenu. V osmdesátých a počátkem devadesátých let od nás bylo takových „razítkovaných“ protektorátních známek vyvezeno velké množství do Německa, kde jimi bylo oklamáno mnoho sběratelů a obchodníků. Nejpověstnější jsou aršíky Heydrich bez lepu, opatřené dodatečně otiskem razítka nacházejícího se v soukromých rukách (tedy „patiskem“), což mělo zvýšit jejich cenu na pěti- i vícenásobek; v zahraničních aukcích se (s padělaným atestem Gilbert) vyskytují dodnes.

V Německu byly zase dodatečně pravými nebo padělanými razítky opatřovány známky z prvních poválečných let a z doby po vzniku Spolkové republiky, které mnozí sběratelé jako neupotřebené z tradice a setrvačnosti připevňovali v albech nálepkami. Poté, co se prosadilo sbírání známek svěžích, klesla značně cena těch s nálepkou, a tak se je padělatelé snažili přeměnit na mnohem dražší upotřebené. Podobné to bylo i v řadě jiných států.

¹⁾ *Dalším nutným krokem bude zpřesnění a zpřísnění přístupu hodnotitelů (jury) na soutěžních výstavách, kteří v bodovém hodnocení musejí důsledně brát v úvahu, zda vystavené materiály jsou skutečně celistvosti (tedy prošlé poštovním provozem), nebo „celistvosti“ (tedy výrobky z ochoty nebo dokonce částečné či úplné padělky – tedy by už mělo automaticky dojít k odebrání bodů). Zní to samozřejmě, ale v praxi se to často neděje.*

Samostatnou kapitolou jsou známky, které byly v poštovním provozu používány jen nepatrně, a razítkované jsou tedy mnohem dražší než neupotřebené. Jde například o některé klasické známky Islandu, Staroněmeckých států, některé hodnoty rakouské pošty v Levantě, rakouské známky „použité“ v Lichtenštejnsku, meziválečné známky Sárska a mohli bychom uvést mnoho dalších příkladů. Ty jsou samozřejmě rovněž předmětem zájmu padělatelů, kteří se orazítkováním (zneužitými dobovými, častěji však nepřislusnými nebo padělanými razítky) snaží zhodnotit levně neupotřebené exempláře.

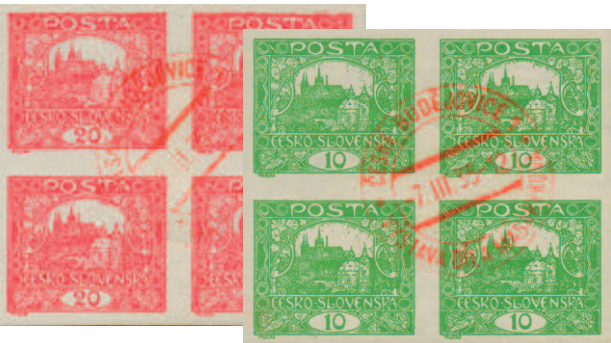
To všechno přispělo k tomu, že znalci a po nich i obchodníci a samotní sběratelé začali klást větší důraz na pravost a dobovost otisku razítka na upotřebených známkách. Zatímco v minulosti se doporučovalo, aby otisk zabíral spíše menší část plochy obrazu známky a nehledělo se tolik na otázku, jaká část razítka je otištěna, nyní je požadováno, aby byl jasně rozpoznatelný název pošty (zda na ní mohla být známka orazítkována), datum (zda odpovídá době platnosti známky), typ razítka (aby se dalo poznat, zda jde o razítko používané v příslušné době), a samozřejmě musí být jasné, že jde o otisk razítka *pravého*.

Exemplářů splňujících tyto požadavky je však překvapivě málo a pouze ty jsou nyní považovány za plnohodnotné, zatímco většina ostatních (s razítkem ve tvaru vlnovky nebo čar, jen s obloučkem bez domicilu či data apod. – nemluvě o známkách s razítkem nepřislusným nebo padělaným) stojí pouhý zlomek – třeba i o 95 % méně, nebo jsou dokonce zcela neprodejně! Jde tedy o podobný proces jako u známek neupotřebených, o jejichž zadní straně se dlouho pohrdavě říkalo „sbíráme známky a ne lepidlo“, a nakonec původnost a nepoškozovanost toho „lepidla“ v řadě případů představuje i 95 % z ceny známky...

Razítka

Pro snazší představu rozdělme teď otisky poštovních razítek na známkách a celistvostech do skupin.

V první jsou otisky razítek **pravých**, provedené **oprávněnou osobou**, a to buď **v souladu** s předpisy pro jejich používání (s aktuální datací, ale někdy i s datem pozmeněným – což například ve 20. letech minulého století Čs. pošta údajně připouštěla „z ochoty“²⁾), nebo **v rozporu** s nimi (s omylem nesprávně nastaveným datem; na nepřislusných formulářích či tiskopisech; když byla ve výplatném přehlédnuta už neplatná známka; „z ochoty“ na neplatných známkách, když to už předpisy nepřipouštěly apod.).

Pravé vzácné hodnoty první čs. emise ve 4blocích se svěžím lepem, opatřené otiskem pamětního razítka (Výstava díla Masarykova) „z ochoty“ v době, kdy už dávno neplatily (je otázkou, zda v té době bylo povoleno razítkovat „z ochoty“ už neplatné známky - podle mne ne, předpis, který by to dovoľoval, se mi nepodařilo nalézt). Vzhledem k tomu, že už tehdy (1935) šlo o známky velmi drahé, které byly tímto způsobem do značné míry znehodnoceny, není důvod pochybovat, že jde o otisk pravého razítka provedený oprávněnou osobou, a to (nejspíš) v rozporu s předpisy.

Pravá razítka mohla být použita i **neoprávněnou osobou** – jejich otisky jsou tedy „**patisky**“ (mnoho pravých razítek se různými způsoby ocitlo v nepovolaných rukách, jak si dále ukážeme).

V poslední skupině jsou otisky razítek **padělaných**. Za **pravý** a sběratelsky **plnohodnotný** můžeme považovat pouze otisk pravého razítka provedený **oprávněnou osobou**, **v souladu** s předpisy pro jeho používání. V některých případech však i **v rozporu** s nimi (například když byla na celistvosti přehlédnutím uznána a orazítkována už neplatná známka). K takovým případům bychom však měli přistupovat z pohledu „presumpce viny“, tedy s podezřením, že jde o dodatečný výrobek zhotovený neoprávněnou osobou, a „vzít je na milost“ pouze pokud je zjevné, že tomu tak nebylo.

Otisky pravých razítek provedené **neoprávněnou osobou** (což je nejčastější případ) rozhodně plnohodnotným materiálem nejsou a podle mého názoru spadají do skupiny **padělků**. Do té samozřejmě patří i všechny otisky razítek **padělaných**, a to nejen padělků celkových, ale i razítek pravých, dodatečně padělateli různě upravených.

Hirsch a Franěk ve své knize Čs. známky (1935) prohlásili za padělek i otisky pravých razítek provedené oprávněnou osobou a možná i v souladu s předpisy (tedy z ochoty pracovníkem pošty na přepážce), pokud měl otisk zakrýt otisk razítka dřívějšího – konkrétně šlo o zkusmé tisky přetisků PČ 1919 na razítkovaných rakouských známkách 2 K Znak tmavá, z nichž měly být tímto způsobem zhotoveny známky upotřebené v RČS.

Už z tohoto stručného (a nutně neúplného) výčtu vidíme, že jde o problematiku složitou (dokonce složitější, než ověřování samotných známek), takže se nemůžeme divit, že se do ní řada našich předchůdců raději ani nepouštěla.

To ostatně ani není cílem tohoto článku – chci jím upozornit sběratele na existenci této problematiky a současně ukázat několik příkladů, s nimiž jsem se v posledních letech v této oblasti ve znalecké praxi setkal.

²⁾ Hirsch - Franěk, Čs. známky, 1935, s. 24: „Toto razítkování z ochoty prováděno bývalo dříve dokonce na požádání se zpětným datem, což však je nyní již zakázáno.“

Nariadení ministra obchodu ze dne 22. září 1916, jímž se vydává nový poštovní řád.

§ 16. Prodej.

1. a) Poštovní ceniny prodávají se v úředních prodejnách. Jsou to poštovní úřady, poštovny a přespolní listonoši jakož i soukromí prodáváci cenin, kteří mají oprávnění ku prodeji od poštovních úřadů; které druhy poštovních cenin se prodávají a za jakou cenu, je vidno z vyhlášky vyvěšené v prodejně. Prodejny smějí prodávati poštovní ceniny pouze neznehodnocené a ne jinak než za cenu úředně stanovenou. V místech s čilým ruchem mohou býti pro prodej jednotlivých druhů poštovních cenin postaveny automaty; místa ta určuje poštovní správa.

b) Úřední prodejny neprodávají doplňcích známek.

2. Hlavní prodejna poštovních cenin ve Vídni jest oprávněna prodávati k účelům sběratelským všechny druhy poštovních cenin běžného vydání neznehodnocené neb i znehodnocené, a to i posléz uvedené toliko za ceny stanovené pro neznehodnocené ceniny. Mimo to prodávají se tam i poštovní ceniny ze zbylých zásob dřívějších vydání neznehodnocené i znehodnocené za cenu stanovenou v době jich platnosti. Ceniny smějí býti opatřeny jen razítkem dne zakoupení, nikoli však libovolným denním razítkem.

§ 23. Znehodnocení známek.

1. Poštovní úřad znehodnotí platné známky tím, že otiskne na ně razítko.

2. Otiskovati razítko náleží podacímu poštovnímu úřadu na zásilkách u něho podaných; opominul-li by známky znehodnotiti, může je znehodnotiti každý poštovní úřad, jehož zásilka dojde. Zpozoruje-li vadu teprve doručovatel, lze známky znehodnotiti také přeškrtnutím nebo jiným vhodným způsobem.

3. V jiných případech znehodnotí známky poštovní úřad, jenž se nejprve zabýval předmětem, na němž známky jsou, nebo zpozoruje, že bylo opomínuto je znehodnotiti.

Číslo 3840-IIIa-1924.

Oražanie poštových známok k účelom filatelistickým.

Orazítkovanie poštových známok voľných či nalepených k účelom filatelistickým, je prípustné podľa § 16., 2. poštového poriadku len u poštových úradov, u ktorých je zariadený predaj známok pre filatelistov.

Taký predaj je u nás zavedený a upravený len u poštových úradov Praha 1, filatelia a Karlovy Vary 2.

Toto opatrenie vyhovuje úplne jak potrebám poštovej správy, tak i filatelistov, pretože najmä predajú u poštového úradu Praha 1 vybaľuje i písomné objednávky za každý vopred zaslaný obnos, takže je v tomto smere i o vonkovských záujemníkov z kruhov filatelistických dostatočne postarané.

Poštové úřady, ktoré prevádzajú oražítkovanie poštových známok „z ochoty“ k účelom filatelistickým, činia tak vždy na vlastnú zodpovednosť, lebo jednájú proti predpisom.

Otlač podacieho poštového razítka na poštových zásielkach je dôležitým kritériom podania zásielky a môže tiež mať značnú dôležitosť i v sporoch, ak ide dôkaz, kedy určitá zásielka bola podaná. Už tento dôležitý účel oražítkovania zásielok hovorí pre to, aby poštového razítka nebolo zneužívané k iným, nepoštovým a teda cudzorodým účelom, mohlo by to viesť i k rôznym neprítožnostiam, ktorých povážlivosť by mohla byť ďalekosiahla.

Poštovým úradom sa nakladá, aby sa podľa toho presne riadily.

V Bratislave, dňa 19. februára 1924.

Předpisy a pokyny týkající se razítkování poštovních známek v běžném provozu i pro účely filatelistické byly uváděny zejména v Úředních listech vydávaných jednotlivými ředitelstvími pošt (např. Praha, Brno, Opava, Bratislava, Košice aj.). Jde o značně obsáhlé prameny, v nichž není snadné vyhledat příslušná ustanovení (nemluvě o tom, že některé jsou obtížně dostupné). Pomocníkem mi byla publikace, na níž mě upozornil znalec Josef Weissenstein. Jde o Poštovní index, abecední ukazatel ustanovení služebních předpisů a nařízení v oboru poštovní správy Česko-Slovenské, do 31. 12. 1938. Sestavil Josef Sýkora, poštovní tajemník. Vydal Spolek poštovních úředníků středoškolských v Praze, 1939. Díky němu se mi podařilo najít a prostudovat předpisy týkající se zkoumané otázky, z nichž však vyplývá, že razítkovat z ochoty k účelům filatelistickým mohly jen konkrétně uvedené poštovní úřady, a to jen známky platné, které mohly opatřovat otiskem razítka s datem jejich zakoupení. Ustanovení v ÚL ŘP Bratislava (nahore) takto konkrétně nehovoří, odkazuje však výslovně na Poštovní řád (vyobrazení vlevo), v němž se hovoří o znehodnocení (oražítkování) platných známek. Praxe však byla zjevně jiná, jak popisují autoři na další straně.

V minulých kapitolách jsme probrali veškeré vydané známky s přetiskem »Pošta československá 1919« a tisk přetisku. Tím, že jsme jednotlivé druhy přetisků rozdělili ještě typově, naznačili jsme nové cesty pro specialisaci tohoto přetiskového vydání. Sběratelé generální se o tyto známky zajímají ovšem jen v mezích katalogové registrace a přehlížejí byt filatelisticky zajímavé uvedené podrobnosti.

Jaký vliv na cenu bezvadných známek má centrování přetisku a okraj, dosvědčují dvě vyobrazené novinové známky, z nichž první docílila v r. 1929 na draž. aukci 578 Kč, kdežto druhá (s užšími okraji) na téže aukci jen 341 Kč.

U dvou známek (uhér. 2 f novinová s průsvitkou »c« a 50 f dopltní s černou cifrou a průsv. »b«) je špatná zachovalost dokonce pravidlem, neboť poškozených (zlámaných) byla větší část prodána již na poště. Tato vada ovšem nápadně snižuje cenu známek podobně jako průpích »GS« na známce 10 f ženci s bílými číslicemi. Důsledný sběratel by měl známku s firmiturním průpíchem považovat za bezcennou.

Vady známek, zejména poškozený klib, prodřená místa, zlomeniny papíru, skvrny, trhliny a pod. bývají zakrývány tím způsobem, že ze známek neupotřebených, svojí jakostí méněcenných, bývají vyráběny t. zv. upotřebené, a síce nalepením na výstřížky papíru a orazitkováním tak, aby bylo razítkem vadné místo zakryto. Tomuto klamání sběratelů byla dlouho nápomocna pošta (filatelistická přepážka), která až do září 1930 opatřovala pravým avšak běžným razítkem nejen známky z oběhu vzaté, ale ochotně vyhovovala přáním ohledně razítkového data. Při této příležitosti možno vysloviti povšechnou zásadu, že známek bylo používáno k frankování jen ve zcela nepatrné míře a to buď jen těmi, kdo si koupili větší příděl a chtěli vypořádati přebytek některých hodnot (15, 20 h) anebo vůbec filatelisty, protože způsob prodeje i zvýšená cena známek vylučovaly jejich běžnou spotřebu. Většina známek nejen na výstřížcích, ale i obálkách a dokonce i cenných dopisech byla razitkována z ochoty. Pokud se tak však dělo zpětným datem po uplynutí jejich platnosti, sluší považovati takové známky za zfalšované. V důsledku toho možno prohlásiti, že razítko na známkách tohoto vy-

dání není ani dokladem skutečného použití, ani důkazem pravosti, jelikož poštovní úředník nemohl při razitkování známek zkoumati pravost přetisků na známkách, předložených k orazitkování. U upotřebených známek uvádějí katalogy ceny stejně jako za neupotřebené s výjimkou jediné známky 2 K tmavomodré. Razítko *Praha 1* se značkou *4e* je od filatel. přepážky.

Rakouská výplatní 2 K tmavomodrá.

Mluvíme-li o upotřebené známce 2 K tmavomodré, nutno rozlišovat vlastně dva zcela rozličné případy orazitkování. První z nich by bylo takové upotřebení resp. orazitkování, s jakým se setkáváme u všech ostatních známek, totiž razítko z ochoty na známce na výstřížku či na obálce. Tento případ však je stejně výjimkou, jako u všech dražších známek a mívá zpravidla stejný účel, zakrytí nějakou vadu známky.

Mnohem častější u této hodnoty je takové razítko, z něhož nelze určití místo použití buď proto, že není zřetelné nebo proto, že je na známce jenom jeho malá část. Takto upotřebené známky, jichž se u této hodnoty vyskytuje převážná většina, nelze vlastně považovat s filatelistického hlediska za plnohodnotné známky, což plyne z následujícího:

Přetisk *POSTA ČESKOSLOVENSKÁ* 1919 byl dán na tuto hodnotu v Haasově tiskárně síce v době přetiskování, avšak na kusy již *dříve upotřebené*, takže po přetisku samozřejmě nemohly sloužiti k potřebě poštovní. O přetištění upotřebených známek 2 K se udržuje ve verse, pro kterou není ovšem dokladů, že totiž před přetištěním veškerých známek byly vzaty z poštovních zásob upotřebené známky nejtmavější barvy (tedy 2 K tmavomodré), nalepeny na papír tak, aby tvořily formát archu a zkusmo přetištěny černým a částečně i červeným přetiskem druhu A, aby byla zjištěna vhodnost a čitelnost přetisku na tmavých známkách. Tyto přetiskové zkoušky neměly ovšem nikdy opustit tiskárnu, nýbrž měly být zničeny, ale stejně jako jiné druhy tiskových zkoušek a makulatur se dostaly do oběhodu a brzy byla po nich poptávka, když se ukázalo, že neupotřebená známka 2 K tmavomodrá je velmi vzácná.

Snaha, aby na těchto známkách byl zakryt jejich neregulerní původ, vedla k tomu, že známky byly nalepovány na průvodky, výstřížky či obálky a opatřovány dodatečným razítkem československým tak, že zakrývalo dřívější razítko starorakouské. Takové výrobky dlužno však považovati za *padělký*, při nichž je síce každá jednotlivá část (až na lepidlo) pravá, avšak spojení a souvislost těchto částí představuje filatelistický podvod a klamání kupce, jemuž tato podvodná manipulace není známa.

Otázce razítkování se věnovali znalci Ervín Hirsch a Jaroslav Franěk ve své knize *Čs. známky z roku 1935. Jejich závěry jsou nekompromisní, do filatelistické praxe se je však uvést nepodařilo...*

Mezi sběrateli už desítky let kolují historiky o velkém počtu pravých razítek, která se mají nacházet v soukromých rukách (ztracená, neodvedená, ukradená z pošt či ze skladu stažených razítek v budově VAKUSu v Holečkově ulici na Smíchově nebo nabytá jiným způsobem). Nejspíš jste o tom také slyšeli a já se obávám, že situace je ve skutečnosti ještě horší, než se vypráví. Pravých razítek se v soukromých rukách podle mého názoru ocitly řádově minimálně stovky. K tomu velké množství razítek padělaných, různého stupně nebezpečnosti.

Identifikovat všechny je samozřejmě nad síly jednotlivce, proto je důležité informace o odhaleních exemplářích sdílet. Tímto článkem k tomu chci vykročit. Zveřejňuji v něm vyobrazení řady otisků padělaných razítek a rovněž řady razítek pravých, nacházejících se nepochybně v soukromých rukách. Tato vyobrazení jsem v průběhu let shromáždil při zpracovávání materiálů po významných sběratelích a filatelistických činovnících (např. Ořovský, Domin, Herout aj.), znalcích (např. Lešetický, Mrňák, Gilbert, Dvořáček), obchodníků (Svoboda, Štědrý, Kosina, Minář, Prokop a řada dalších). Obvykle si byli vědomi, že nejde o pravý materiál a jako takový jej měli i označený. Vedle toho jsem měl příležitost prohlédnout i materiály pocházející zjevně od dávných i nedávných padělatelů, buď z jejich pozůstalosti, nebo když je ještě za života rozprodali a uvedli tak na trh.

Vyobrazuji i otisky a obrázky razítek, které mi postupně poskytli sběratelé a badatelé, nebo jsem je našel v nabídkách na internetu apod. I tady část pochází zjevně z padělatelských dílen, když se razítka po smrti padělatele (nebo poté, co ukončil činnost) objevila na trhu a jsou tedy stále potenciálně nebezpečná.

U většiny **otisků** umíme poznat, zda pocházejí z razítka pravého, nacházejícího se v soukromých rukách, nebo z razítka padělaného. U některých to však zatím poznat neumíme, například proto, že je znám jen jeden nepřilíh kvalitní otisk (ovšem okolnosti svědčí o tom, že není dobový a nebyl proveden oprávněnou osobou).

Jiná situace je u **razítek** jako takových, tedy trojrozměrných předmětů ke zhotovování otisků; pokud nám jsou předložena, samozřejmě to poznáme vždycky.

V této souvislosti poznámka: V našem oboru používáme výraz „**razítko**“ pro dva významy: pro **razítka jako takové** (tedy trojrozměrný předmět) a pro jeho **otisk**. Aby se to v článku nepletlo, používám výraz „razítko“ pro trojrozměrný předmět a výraz „otisk“ pro otisk razítka.

Razítka a otisky z nich jsem pro přehlednost rozdělil do dvou skupin – pravé a padělané. Ze sběratelského hlediska je to však skoro **zbytečné**, protože celistvosti zhotovené dodatečně **zvozuje** jednoznačně za **padělané**, ať k jejich výrobě byla použita pravá razítka nacházející se v soukromých rukách, nebo razítka padělaná.

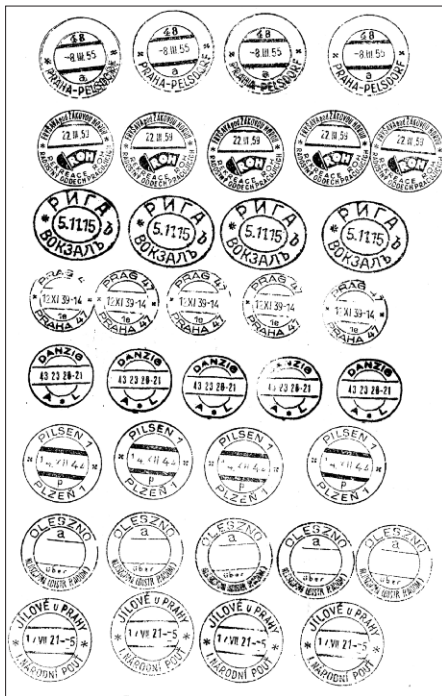
Jiná situace je u razítkovaných známek, tady je třeba otevřeně říci, že pokud bylo razítkování provedeno dodatečně razítkem z té doby, se „správně nastaveným datem“ a odpovídající olejovou barvou, v řadě případů je tato skutečnost velmi obtížné (a někdy dokonce za současného stavu poznání i nemožné) odhalit. Na

druhé straně padělatelé leckdy udělali chyby, podle kterých jejich výrobky můžeme poznat. Například otiskovali razítka netyčickým způsobem a/či odlišnou barvou, použili razítka, které nebylo v předmětné době na příslušné přepážce používáno (například razítka z balíkové přepážky použili na listovní zásilce apod.), což jsou samozřejmě signály k jistému znepokojení. Odhalit takovou skutečnost však není snadné, a proto bylo užitečné a záslužné, kdyby vznikla databáze dobových otisků pravých razítek a informací o jejich používání (od kdy do kdy, na jakém druhu zásilky apod.), do níž by mohli přispívat a z níž by mohli čerpat všichni zájemci o tuto oblast. Přirozeným místem pro vznik takové databáze je samozřejmě internet, a pokud by se našla skupina nadšenců, kteří by se tohoto úkolu ujali (například www.filaso.cz), Komise znalců SČF a její členové by jim samozřejmě poskytli potřebnou podporu a pomoc.

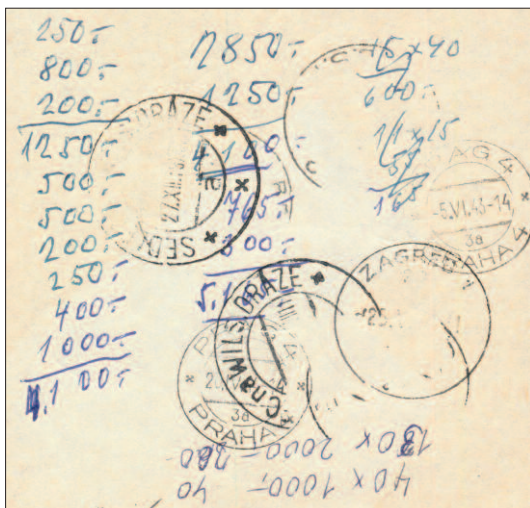
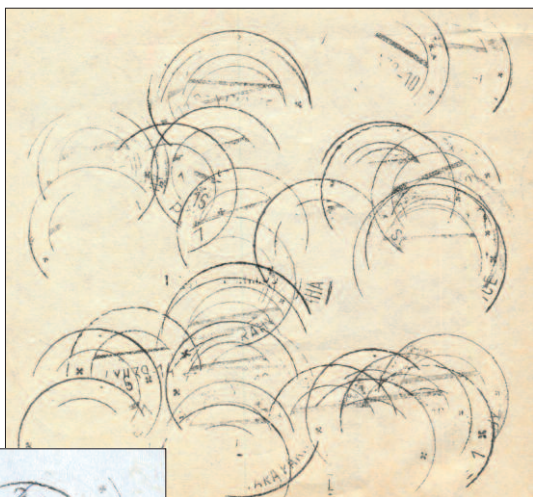
A ještě důležité upozornění: Následující část článku rozhodně není úplným výčtem existujících zneužitých a padělaných razítek, dokonce ani těch, která mi jsou známa – tak velký rozsah stránek k dispozici prostě nemáme. Jde tedy nutně o pouhé ukázky a příklady toho, co existuje a co se vykytuje, aby se zájemci mohli v problematice lépe orientovat.

Razítka vesměs/zřejmě pravá, nacházející se v soukromých rukách

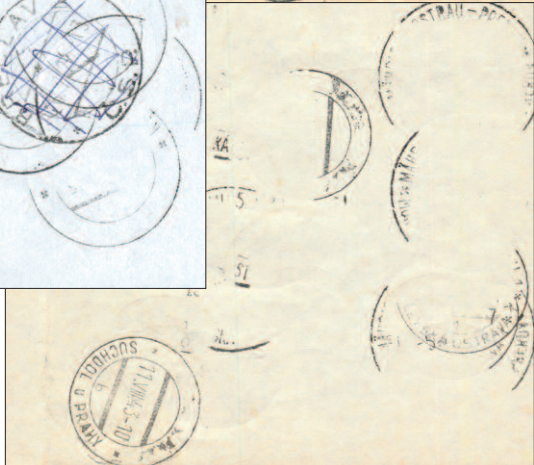
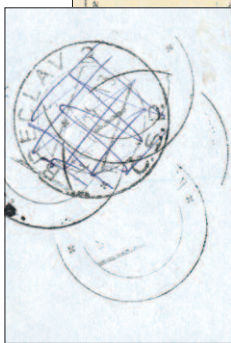
Začneme ukázkou sestavy otisků provedených z razítek, jež se nyní zřejmě nacházejí v jedněch soukromých rukách – vzhledem k jejich počtu jde zjevně o soubor z majetku padělatele. Všechna mi byla předložena otištěná společně (a vícenásobně) na listech novodobého papíru, což už samo je důkazem, že nemůže jít o dobové otisky provedené oprávněnou osobou.

Ukázka jedné strany s otisky, ve zkoumaném souboru byly takové strany celkem čtyři. Lze přepokládat, že většina otisků pochází z razítek pravých a zneužitých a jen některé z razítek padělaných.

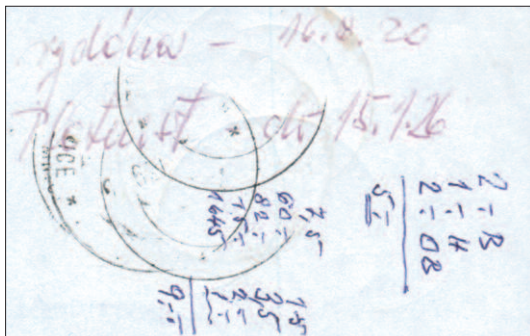
Jestli si na tyto podložky padělatel rovnou vypočítával, kolik mu jeho „výrobky“ vynesou, nepochybně si přišel na pěkné peníze (zejména pokud se údaje na dolním okraji týkají první protektorátní přetiskové série).

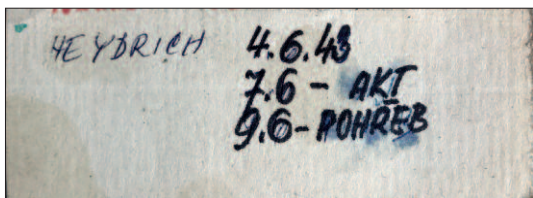
Na některých podložkách je vedle výpočtu i poznámka o tom, jak přesně otisk umístit.

Na materiálech jednoho padělatele, které se (nejspíš jeho přehlédnutím) jako součást souboru jiných materiálů dostaly na trh, můžeme vidět, že padělání probíhalo ve velkém a jeho zaměření bylo pestré. Svědčí o tom lístky papíru používané při razítkování jako podložky, na nichž jsou jednak celé „zkušební“ otisky a pak části otisků přesahující plochu známek.

Na jiných jsou zase indicie, že šlo o výrobu „celistvosti“ – uveden je výpočet poštovního a doba platnosti známek, aby bylo správně nastaveno datum ve zneužitém razítku.

S nastavením data v razítku při dodatečné výrobě suvenýrů na téma Heydrich (a možná i při razítkování jeho aršíků) zřejmě souvisí poznámka na tomto listku obsaženém v padělatelově souboru.

Na výrobě si tenhle padělatel dal záležet – aby vyzkoušel, jak bude otisk na známce nebo celistvosti vypadat, razítko napřed otiskl na průhlednou fólii, aby jej mohl přiložit a skutečný otisk pak dobře umístit.

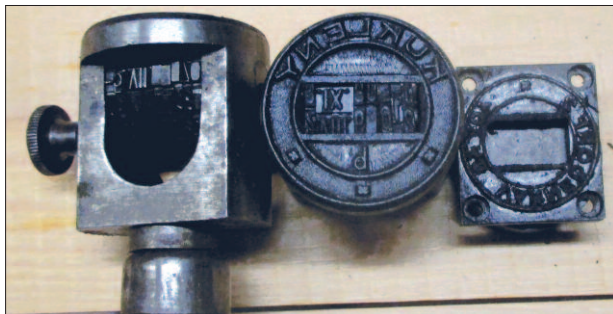
Z některých razítek padělatelé využívají jen část, aby jí doplnili otisk razítka jiného (třeba i pravého, u něž tato část chybí, nebo ji chtějí „přepsat“). K tomu sloužila jednoduchá pomůcka:

Razítko otiskli na lístek papíru (v tomto případě lepenky) a v otisk vyřízli okénko, papír přiložili v potřebné poloze na známku nebo celistvost a znovu ve stejné poloze otiskli zneužitě nebo padělané razítko.

S rozvojem elektronického obchodování se samozřejmě pravá stará poštovní razítka objevují i na internetu. Na jednu takovou nabídku mě upozornil čtenář Filatelie **Miroslav Slabý** z Dražkova: „Chci Vás upozornit na možný budoucí výskyt celistvostí s dodatečnými otisky razítek, která se objevila v prodeji na webu Aukro.cz, v aukci „5x staré poštovní razítko“ (číslo 6689152836). Aukce skončila v pondělí 30. 1. 2017 s konečnou cenou 3.748 Kč. Zaujala mne hlavně z důvodu mé námětové sbírky Kukleny - Hradec Králové 1871 - 1945. Razítko Kuklen prodávané v aukci se jeví jako pravé. Pro srovnání zasílám otisk z roku 1936. Předmětem aukce byla poštovní razítka: Kukleny, Mono 17II, č. 1134 d, používané 1931-39; Praha 32, Mono 17II, č. 1890 (včetně stroju);

Nová Paka 1 * 50901 (bez datového můstku); Varnsdorf (bez datového můstku); nepoštovní razítko Městská spořitelna pražská presidium. Fotogalerii přikládám.“

Doručení na stvrzení přijetí!	
ČSD Návěští a odběrný list na zboží rychlé	
Vůz č. _____	vlastnická značka _____
Pan(i) Firma _____	
Celní zboží _____	nálepka Kom. 872 _____
Zboží je nutno odobrat ve lhůtě taritem stanovené, a to ve státních hodinách. Zkrácený odběrný lhůty bude zvlášť vyhlášen.	
Poznámky: 1/404 12/9	Datové stanice Razítko: 74X 936-0
Kukleny 41	

Ne všechna razítka nacházející se v soukromých rukách byla použita ke zhotovení padělků – u všech však toto nebezpečí v budoucnu nemůžeme vyloučit.

Dodatečné otisky pravých pamětních razítek Slovenska z počátku 40. let.

Pravá modernější razítka (zejména poválečná) se většinou dochovala s původním držátkem. V soukromých rukách je jich značný počet a používána byla například k výrobě padělaných celistvostí z období měnové reformy v roce 1953.

Pravá pamětní razítka Slovenska z počátku 40. let, která se dochovala v původním stavu. Na bratislavském je vryto pevné datum, na prešovském je datum nastavitelné, jak ale vidíme na detailu, bylo počítáno jen s omezeným počtem dnů používání, takže mnoho pozic pro číslice zůstalo neobsazených. Na boku kovové části je vyražena značka výrobce razítka – Mincovna Kremnica. Majitel je nabídl k prodeji nějaké muzejní instituci, pokud by o ně projevil zájem soukromník, hodlal do obvodové kružnice vypilovat značku.

Ze starších (prvorepublikových) pravých razítek se někdy dochovala jen kovová část, takže byla dodatečně opatřena novým držátkem. V soukromých rukách je jich rovněž značný počet. Na obrázku je vidět značku výrobce (B. Pichl Praha) a rovněž údaje na pohyblivých částech které naznačují, že se počítalo s velmi dlouhodobým používáním tohoto razítka.

Razítka padělaná

Zjevně padělatelský soubor razítek byl odhalen v roce 1940 v bezpečnostní schránce Vinohradské Zářložny (viz text v záhlaví dokumentu). V pozůstalosti významného znalce se z něj dochoval soubor otisků 33 razítek, z nichž některá, i když měla stejný obraz, byla zřejmě zastoupena dvěma exempláři. Ze složení otisků vyplývá, že soubor sloužil (nebo měl sloužit) k padělení klasických celistvostí, a to včetně jejich označení znalci, a rovněž k výrobě padělaných účtů dokládajících údajný původ takto zhotovených padělků. (Poznámka na okraj: Z textu na horním okraji listu lze odhadovat, že k objevu došlo v souvislosti se zabavováním židovského majetku za protektorátu.)

Praktická pomůcka padělatele – dobové „otočné“ razítko používané běžně v kancelářích a administracích, s řadou nápisů, jejichž otiskem lze pomoci zvýšit důvěryhodnost padělané celistvosti.

Padělat lze i pigeonogramy, tedy záсылky holubí pošty. K tomu může posloužit pravé razítko s hodinami používané k zaznamenání času odletu a příletu holuba.

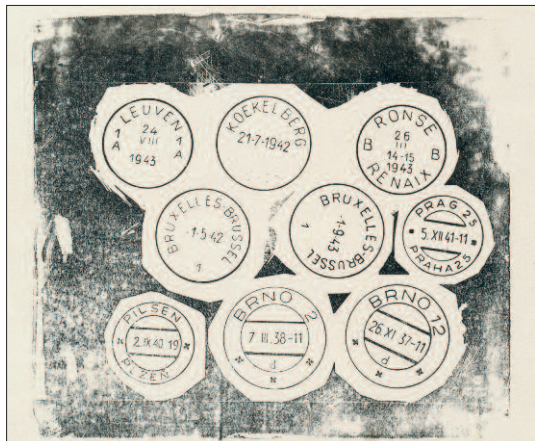

Razítko holubí pošty (a jeho otisk) nabízené za několik tisíc korun v jednom pražském bazaru.

Těmito padělanými razítky by šly zhotovit (a možná byly zhotoveny) nebezpečné padělků vzácných materiálů, teoreticky za velmi vysoké ceny.

Padělků razítek vznikají různými způsoby, polygraficky pokročilými i zcela primitivními.

Jak vznikají i poměrně kvalitní kovové padělky razítek, která pak padělatele otiskují na známky a celistvosti, si můžeme ukázat (viz obr. na předchozí straně dole) na otisku původního zinkografického štočku (tedy tiskové desky). Postup při jeho zhotovení byl jednoduchý. Padělatel vyfotografoval pravé otisky razítek (například z celistvosti, kde byly otištěny vedle známek; na filmu je pak mohl dále upravit a retušovat) a nechal si zhotovit štoček (to uměla každá knihtiskárna; netisknoucí místa na štočku jsou vyleptána) z něž po rozřezání získal v tomto případě devět „razítek“. Ta mohl nalepit na podložku (třeba i ve tvaru držátka razítka skutečného) a pomocí olejové barvy na kovová razítka (používá se na každé poště a k dostání je i např. v obchodech s potřebami pro výtvarníky) je pak otiskoval.

Dvojice padělaných kovových razítek s pevným datem, zhotovených zjevně dvěma odlišnými postupy.

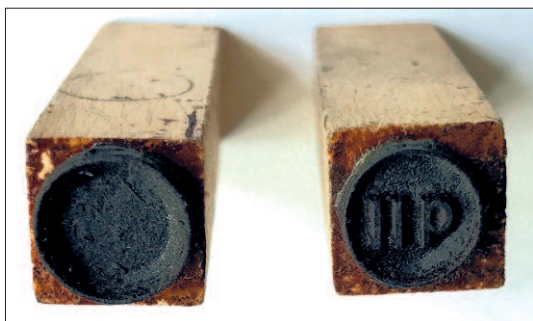
Dalším způsobem je zhotovení padělaných razítek z plastu, v tomto případě zjevně v různých dobách a z různých materiálů (všechna vyobrazená jsou s držátky).

Vedle toho byly v jednom ze zkoumaných souborů obsaženy i otisky některých z těchto razítek provedené do vosku. Vzhledem k tomu, že stejná padělaná razítka byla obsažena i provedená v plastu (viz předchozí odstavec), jde zřejmě o součást postupu jejich výroby.

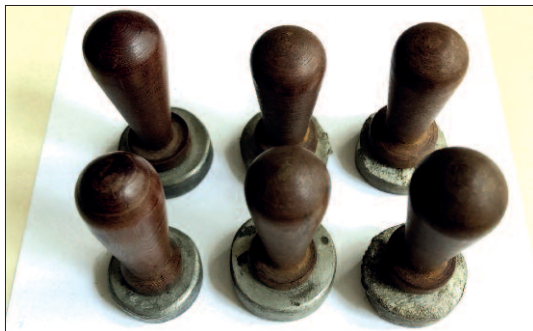
Ukázka dalších plastových padělek razítek, tentokrát nepřipevněných na podložce.

Setkal jsem se i s gumovými padělkami různých razítek pomocných.

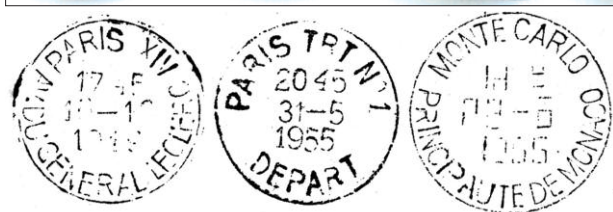

Překvapením pro mě byl název souboru padělaných razítek rytých (nebo vyražených) pozitivně do kovu – nepochybně totiž jde o matrice, z nichž měly být – a zjevně i byly – odléváním (nebo ražením a poté zakalením) získány padělkami razítek ve větším počtu od každého. Tento pracovní způsob svědčí o tom, že existovala poptávka po takových materiálech, a to poptávka tak velká, aby se vyplatilo tímto způsobem razítka ve velkém vyrábět! To je samozřejmě značně znepokojivé zjištění.

Z kovových matic zřejmě vznikaly takovéto odlitky razítek, připevněné pak na improvizovaná držátka.

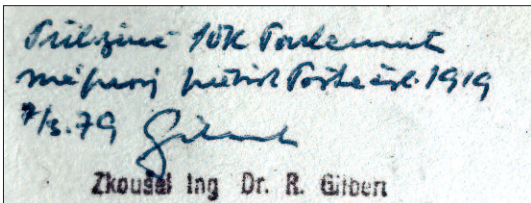
14 • FILATELIE 7/2017

Odlitky razítek vzniklé z kovových matic a jejich otisky. Na jednom odlitku dokonce můžeme vidět, že z úsporných důvodů nebo pro urychlení padělení byl proveden se dvěma domicyli, takže s ním bylo možné razítkovat dvěma způsoby (Berlin W8 nebo Leipzig C1)!

Nejjednodušší padělky byly zhotoveny vyříznutím z korkové zátky, přesto jimi byli oklamáni sběratelé němých razítek.

Pro úplnost vyobrazuji otisk řádkového razítka, které má dokazovat, že pravost známky ověřil znalec R. Gilbert. Lístek s ním a rukopisným textem jsem nalezl v souboru obsahujícím různé padělky a považuji jej (tedy otisk i rukopis) rovněž za padělaný.

„Celistvosti“

Výrobků, k jejichž zhotovení byla použita padělaná razítka, bychom mohli ukázat víc, než by se vešlo do tohoto čísla Filatelie, a možná i než by se vešlo do celého ročníku! Tolik místa samozřejmě nemáme, a bylo by to i zbytečné, fantazie a vynalézavost padělateľů je značná, takže bychom stejně nikdy nepostihli všechny jejich „produkty“. S těmi rafinovanými si musejí poradit samozřejmě znalci. Je ale kupodivu, že se na trhu uplatní i padělky vysloveně primitivní, do očí bijící. Na ukázkou tedy alespoň dvě ze značného počtu padělaných celistvostí, které na portálech Aukro a eBay nabízí a za nemalé ceny úspěšně prodává jeden pražský obchodník s poštovními známkami. Upozornil na ně **J. Dvořák** z Prahy: „Zhotoveny jsou z nepoužitých starých obálek, na něž je dopsána adresa a vylepeny levné známky, opatřené pak otisky primitivně padělaných razítek. V tomto případě výrobci skutečně 'halíře dělají talíře', ovšem za cenu toho, že okradení důvěřiví kupující, u nás i v zahraničí, samozřejmě spláchnou nad výdělkem...“

Jak tedy dál?

Ukázali jsme si, že v oblasti celistvostí a razítkovaňých známek je co odhalovat a napravovat. Kde ale začít? Podle mého názoru hlavní kus práce musejí vykonat badatelé a znalci (je přitom dobré, že v řadě případů jde o stejné osoby vykonávající obě tyto činnosti). Ti by měli své poznatky formulovat, ověřit diskuzí s kolegy a poté zveřejnit.

Obecně pak platí, že znalci by měli nést odpovědnost za své výroky, jejich rozsah by měli konkrétně a jasně sjednat v dohodě s objednateli jejich posudků a vyjádření, tedy sběrateli a obchodníky; u dražšího materiálu by tato dohoda měla být zachycena i písemně. To samozřejmě platí i pro prodávající – sběratele a obchodníky. Je totiž otázku, kdo má uhradit škodu v případě dodatečného zjištění padělku. Původní majitel? Znalec? Prodávající sběratel? Obchodník? Nebo to zůstane na kupujícím? Z právního hlediska se věc zdá být jasná – vše by mělo být uvedeno do původního stavu (jde o analogii situací, o nichž jsme na okraj hovořili v seriálu článků Některé etické a právní otázky v našem oboru, např. ve F9/2015). Ale v praxi se tak často ne děje a někdy ani dít nemůže. Jedním z důvodů může být právě nejasnost a nekonkrétnost (nebo dokonce neexistence) dohody o mezi smluvními stranami, nemluvě o tom, že navíc může jít i o vztahy zřetězené.

Účastníci se prostě spoléhají, že k problému nedojde, a/nebo jasně nesjednají, kdo jej v případě výskytu bude řešit – a jak. Proto by kupní smlouva (a samozřejmě i smlouva o ověření pravosti) měla vždy obsahovat jasně formulovaný závazek prodávajícího (nebo znalce) pro případ, že se ukáže nepravost materiálu. Taková záruka ovšem něco stojí, zejména v případě, že ručit má znalec, takže nejspíš dojde k různým situacím: Od nezávazné rady zdarma nebo ověření bez záruky (kdy riziko přebírá objednatel posudku), přes časově i finančně omezenou záruku (například reklamační lhůta tak a tak dlouhá a záruka do určité částky), po záruku „neomezenou“, tedy „navždy“ nebo „doživotně“ a beroucí třeba v úvahu i případný nárůst ceny materiálu, inflaci apod. (což z hlediska objednatele zní nejlíp, ale v praxi to bude asi jen obtížně uplatnitelné, a navíc záruka nebude levná).

Analogicky při prodeji: Od „navším zcela bez záruky“ (tedy na riziko kupujícího), přes časově a finančně omezenou záruku (do kdy lze reklamovat a do jaké částky), po záruku „doživotní“ - což bude opět drahé.

Všechny naznačené možnosti jsou legitimní a všechny lze v rámci smluvní volnosti využít – samozřejmě, pokud budou obě strany souhlasit. Důležité přitom je, dohodnout se na podmínkách **předem**. S plynoucí dobou totiž ochota (a někdy i schopnost) plnit neurčitě formulované (nebo dokonce vůbec neformulované) závazky a přísliby obvykle slábnou, nemluvě o tom, že existují i obecně platnými předpisy stanovené lhůty, po jejichž uplynutí se uspokojení nároku nelze dovolat právní cestou. To si musejí uvědomit především kupující a samozřejmě i objednatelé posudků a znaleckých vyjádření. I v našem oboru totiž platí stará známá pravda, že svoje peníze si musí hlídat především každý sám! ■